

J.S.İSMAYILOVA

e-mail: jale.ismailova@bk.ru

:<https://orcid.org/0009-0005-5092-6666>

Bakı Slavyan Universiteti

(Bakı şəh., S.Rüstəm küç., 33)

10.62021/0026-0028.2025.2.048

İNGİLİSDİLLİ MƏTBUAT HAQQINDA ÜMUMİ MƏLUMAT

Xülasə. İngilisdilli mətbuat ünsiyyətin mühüm bir hissəsidir və əsrlər boyu böyük inkişaf keçmişdir. 17-ci əsrdə yaranan bu mətbuat növü, sosial və siyasi müzakirələrin vacib bir elementi halına gəlmişdir. Mətbuat üslubunun inkişafı dövrün texnoloji yenilikləri ilə sıx əlaqəlidir, çap aparatının icadından tutmuş, teleqrafların və fotoların xəbərdarlıqda istifadəsinə qədər. 19-cu əsrdə müstəqil qəzet sistemi formalaşdı və gündəlik qəzetlərin yaranması ictimaiyyətin məlumatlara daha rahat çatmasına səbəb oldu. Bugünkü gündə qəzetlər ictimai rəyin formalaşmasında və cəmiyyətin dəyişmələrinin əks olunmasında hələ də böyük rol oynayır və hər bir nəşr özünəməxsus dil üslubunu inkişaf etdirir.

Açar sözlər: publisistik üslub, qəzet dili, informasiya, kommunikasiya, mətbuat

Ünsiyyətin pragmatik aspekti cəhətdən müəyyənləşən mətn tipləri **dilin funksional üslubları** adlanır. Bu üslublar dilin şifahi və yazı müxtəlifliklərini, standart dil anlayışını əhatə edir. Funksional üslub bədii dil üslubunu, publisistik üslubu, elmi üslubu, rəsmi sənədlərin dili üslubunu və mətbuat dili üslubunu birləşdirir.

Publisistik üslub 18-ci əsrin ortalarında yaranıb. Danışığı növü olan **natiqlik dili** də bu üsluba aiddir. KİV-in inkişafı ilə radio və televiziya dili, sonralar isə esse, qəzet və jurnal məqalələri formalaşmışdır. Publisistik üslubun məqsədi ictimaiyyətin fikrinə təsir etmək, oxucunu və ya dinləyicini inandırmaq və verilən fikri qəbul etdirməkdir. Bu onu digər üslublardan fərqləndirir.

Bu üslub həm **elmi üslub** kimi məntiqi struktura, həm də **bədii üslub** kimi emosionallığa malikdir. **Mətbuat üslubu** isə yaranmasına görə sonuncudur və ingilis mətbuat dili 17-ci əsrə aiddir. Mətbuatın öz üslubunu yaratması bir əsrdən çox çəkmişdir. 19-cu əsrdə müstəqil mətbuat dili sistemi formalaşmışdır. Mətbuat üslubu ictimai-siyasi ədəbiyyatın, dövrü mətbuatın və natiq nitqinin canlı ifadəçisidir. Mətbuat dilinin öyrənilməsi dilin inkişafına da töhfə verir. Qəzet materiallarının **məzmunca inandırıcılığı** və **üslubu** mühüm təbliği əhəmiyyət daşıyır [1, s. 178].

Publisistik üsluba aid mətnlər mövzu, dil materiallarının seçimi və janr müxtəlifliyi ilə fərqlənir. Bu üslub sənədlər, faktlar və statistik göstəricilər əsasında qurulur. **Dil bu faktları təhlil edir, araşdırır və qiymətləndirir.**

Qəzetlər həmişə gündəmdə olub. İlk Britaniya qəzetindən bu günə qədər qəzet dilində və strukturunda böyük dəyişikliklər baş verib. Hər qəzetin özünəməxsus dili var. Conboy (2010) deyir: “Qəzetin dili onun alıcı auditoriyası ilə birbaşa bağlıdır”.

Cotter (2010) yazır: “Məntiqilik, anlaşılıqlıq və lokoniklik qəzet dilinin əsas xüsusiyyətləridir”. Qəzet dilinin əsas funksiyası **kommunikativlik** və **təsir funksiyasıdır**. Bu dil ədəbi dildə baş verən proseslərlə bağlı öyrənilir.

V.M.Belkin müasir ərəb mətbuatının dilindən bəhs edərkən yazır: “Qəzet dili seçici xarakter daşıyır... təqdim edir”.

Müasir şəraitdə mətbuat sözlərin bir dildən digərinə miqrasiyasında mühüm vasitəçidir. Müasir mətbuatın dili informasiya-praqmatik funksiyanı yerinə yetirir, terminologiya və nominasiya üçün geniş imkanlar açır.

Galperin qeyd edir ki, müasir ingilis qəzetləri müxtəlif xarakterlidir... da görə bilərik.

Yalnız məlumatlandırmaq funksiyası daşıyan və qəzet üslubuna xas olan materiallar qəzet dili nümunəsi sayıla bilər. Xəbər xülasəsinin əsas funksiyası oxucunu məlumatlandırmaqdır. Burada dəqiq, emosional olmayan qeydlər işlənir, dili neytraldır. Amma kütləvi qəzetlərdə bu prinsiplərdən yayınmalar olur.

Qəzet yazılarında istifadə olunan lüğət tərkibi neytral və ümumi ədəbi dildir. Crystal bu məsələ ilə bağlı bir neçə fikir qeyd edir:

1) dəqiqliklə göstərilmiş fakt, vaxt, yer; 2) subyekt mənbənin dəqiqliyi; 3) ilk paraqrafda başlanğıc və yekun; 4) subyektlərin kateqoriyası; 5) qəzet başlığının canlılığı.

Qəzet başlığı oxucu cəlb etmək üçün vacibdir. Məhdud yerə görə ixtisar, mətnaltı mənalar, qeyri-aydın sözlər istifadə olunur. Qəzet üslubunda standart və qeyri-standard söz sırası mümkündür: mübtədə+xəbər və ya xəbər+mübtədə. Zərflilər əvvəldə və ya sonda gələ bilər.

Mairə görə, qəzet dilinin üç xüsusiyyəti var:

1) danışq dili sözləri; 2) demokratiklik; 3) müasir texnologiya.

Jurnalistik üsluba tam tərif mübahisəlidir. Crystal və Davy bildirir ki, qəzetlər ziddiyətli fikirləri birləşdirir. Müəlliflər fərqli mövzularda (siyasət, biznes, idman və s.) yazır. The Guardian, the Independent və the Daily Express kimi qəzetlərin fərqli üslubları var [6].

Raeh belə hesab edir ki, qəzet üslubunda daha çox işləyə bilər: təkrarlar (the MP said, the MP said); sinonimlər; antonimlər; istinadlar. Bu zaman ilk istinad daha dolğun detallı olmalıdır. (Məsələn, the first reference English football star David Beckham, the second reference David Beckham, the third one he. 1-ci istinadda tam İngiltərənin məşhur futbol ulduzu David Beckham, 2-ci də isə sadəcə olaraq, David Beckham, artıq 3-cü də isə yalnız "o" şəkilində verilir).

İngilisdilli mətbuatın inkişaf tarixi [2, s.170-171]

İlk qəzet (ZEITUNG) 1609-cu ildə Almaniyada çap olunmuşdur. İngilisdilli mətbuat üslubu isə 19-cu əsrin ortalarında formalaşmışdır. Bu zamana kimi mətbuat üslubu uzun bir yol qət etmişdir. İlk ingilis qəzeti "The News of the Present Week" adı altında 1622-ci ildə çap olunmuşdur (lakin 1670-ci ilə kimi qəzet sözü qeydə alınmamışdır). Bundan əvvəl isə insanlara müxtəlif vərəqələr vasitəsilə məlumat çatdırılırdı. Lakin ingilis qanunlarına əsasən, həmin bu vərəqələrin çap olunmasına ciddi şəkildə senzura qoyuldu. Belə ki, artıq ölkə kralının şəxsi icazəsi olmadan heç bir şəxs bu vərəqələri çap edə bilməzdi. 17-ci əsrin sonlarında bu qanun ləğv olundu və ingilis mətbuatının yaranma tarixinin əsası qoyuldu.

İlk qəzetlərdə yalnız xarici informasiyalar dərc olunurdu. 1641-ci ilə kimi yerli xəbərlər ingilis qəzetlərində öz əksini tapmamışdır. İngiltərədə ilk uğurlu alınan gündəlik qəzet 1702-ci ildə dərc olunmuşdur.

1785-ci ildə the Daily Universal Register ilk dəfə çap olundu. 1788-ci ildə adı dəyişdirilərək The Times oldu. 1814-cü ildə "The Times" qəzeti ilk dəfə buxar gücünə əsaslanaraq çap olan qəzet kimi qeydə alınır. 1848-ci ildə isə "The Times" qəzeti dönmə silindr üslubu ilə çap etmək qaydasını sınaqdan keçirmişdir.

Bu minval ilə desək, 1791-ci ildə "The Observer", 1855-ci ildə "The Daily Telegraph", 1821-ci ildə "The Manchester Guardian" çap olundu. 1959-cu ildə "The Guardian Manchester" qəzetinin adı "The Guardian" olaraq dəyişdirilmişdir. 1822-ci ildə ilk dəfə "The Sunday Times", 1888-ci ildən etibarən isə "The Financial Times" çap olunmağa başladı.

18-ci əsrin sonu və 19-cu əsrin əvvəllərində qəzet almaq üçün xüsusi möhür tələb olunurdu. Buna görə qiymətlər bahalaşmışdı və yalnız yüksək zümrə qəzet ala bilərdi. 1855-ci ildə bu qayda ləğv olundu və qəzetlər ucuzlaşdı, hər kəs əldə edə bildi. 1880-ci ildə ilk fotoşəkilli qəzet – *The New York Graphic* çap olundu. 1890-cı ildə Britaniyada ilk bulvar qəzeti – *The Daily Graphic* çıxdı. 1891-ci ildən Britaniyada çap şəkilli qəzetlər dərc olunmağa başladı.

Müasir qəzetlər 20-ci əsrdə qəzetlər artıq insanlar üçün adi bir şeyə çevrilməyə başlamışdı. Hər bir kəs artıq qəzetləri alıb istifadə edə bilirdi. 19-cu əsrin sonu 20-ci əsrin əvvəlində İngiltərədə the Daily Mail, the Daily Express, the Daily Mirror kimi qəzetlər çap olunmağa başladı. 1986-cı ildə The Independent qəzeti Britaniyada ilk rəngli qəzet kimi çap olunmuşdur.

Digər ölkələrə nəzərən ingilis mətbuat hüquqları heç bir qadağa və ya senzura ilə məhdudlaşdırılmır. Burada mətbuat ictimaiyyəti, cəmiyyəti formalaşdırır. Onlar istər qanunlar, istər dövlət idarəçiliyi barədə, istərsə də cəmiyyətdə mövcud olan hər hansı bir çatışmazlıq barədə sərbəst şəkildə öz irad, tənqid və təkliflərini bildirə bilirlər.

İngilisdilli mətbuatın növləri və funksiyaları [4, s.129-130]

Mətbuatdan danışarkən onun növləri barədə danışmamaq olmaz. Mətbuatın aşağıdakı növləri var:

Çap formalı KİV-lər informasiyanı çap vasitələri ilə insanlara çatdırır. Buraya qəzetlər, jurnallar, bukletlər, broşürlər, reklam şitləri, məişət jurnalları, dövrü nəşrlər, kitablar və s. daxildir.

Qəzetlər: Elektron media yarananaq geniş oxucu kütləsi var idi. İnsanlar gündəlik qəzetlərdən siyasi, cari hadisələr, maliyyə, mədəniyyət, əyləncə mövzularında xəbər alırdılar. Qəzetlər cəmiyyətə dəqiq informasiya verir, bilik və dünyagörüşünü artırır, elan yerləşdirməyə kömək edir. Lakin internetin yayılması qəzetlərin populyarlığının azalmasına səbəb olub.

Qəzet növləri: Rəsmi-kütləvi qəzetlər (The quality press / broadsheets): Yerli və xarici, idman, mədəni və s. məlumatları ətraflı çatdırır.

Bulvar qəzetləri (The popular press / tabloids): Həftəlik və ya iki dəfə çıxır.

Qəzetlər informasiyanı cəmiyyətə elektron vasitələrdən daha dəqiq çatdırmağa çalışır. Lakin insanların internetə girərək məlumat əldə etmələri qəzetlərin əvvəlki populyarlığını azaltmışdır.

Britaniya qəzetləri iki yerə ayrılır: 1. The quality press (“broadsheets”) – rəsmi-kütləvi qəzetlər 2. The popular press (“tabloids”) – bulvar və ya maqazin qəzetləri. Rəsmi-kütləvi qəzetlərdən fərqli olaraq, bulvar qəzetləri daha qısa paraqraflardan, alleterasiyalardan və diqqət çəkici dildə yazılmış xəbərlərdən istifadə edir: depressing downpour, humble human. Burada əsas məqsəd oxucuların diqqətini cəlb etməkdir.

Jurnallar isə qəzetlərdən fərqli olaraq, konkret bir mövzuya və oxucu kütləsinə uyğun hazırlanır. Onlar daha dərin məlumat vermək və müəyyən bir hədəf auditoriyasına xidmət etmək məqsədi güdür.

Bukletlər və broşürlər məhsul və ya şirkət tanımaq məqsədilə paylanan vərəqələrdir. Onlar daha çox reklam və informativ məqsədlər üçün istifadə olunur.

Reklam şitləri isə iri, rəngli, şriftli yazılardan, müxtəlif foto şəkillərdən, 3D formatında hazırlanan rəsmlərdən və xüsusi dizaynlardan istifadə edilən elan vərəqələridir. Bu elanların əsas məqsədi insanın diqqətini çəkmək və onları müəyyən bir məhsul və ya xidmətə yönəltməkdir.

Elektron formalı KİV-lərə televiziya, radio və yeni nəslin ən çox istifadə etdiyi internet, kompüter və telefonlar daxildir.

Televiziya: Müasir dövrümüzü televiziya olmadan təsəvvür etmək mümkün deyildir. Televiziya geniş həcmli izləyici auditoriyasına malikdir. Müxtəlif yaş qruplarına məxsus insanların hər biri televiziya istifadə edə bilər. İnsanlar televiziya vasitəsilə gündəlik xəbərlərlə tanış ola bilər, əyləncəli proqramlar, filmlər izləyə, həmçinin öz reklamlarını yerləşdirə bilirlər.

İngilis televiziya tarixi 1922-ci il noyabr ayının 14-də yaradılan BBC (British Broadcasting Company) telekanalının yaradılması ilə əsas qoyulmuşdur.

Radio: Televiziya çıxdıqdan sonra populyarlığını itirsə də, evdə, işdə, maşında istifadə olunur.

Yeni nəsil media vasitələri: Dəyişən inkişaf edən dünyamızda hər gün yeni nələrə kəşf olunur. Onların içərisində ən möhtəşəm kəşflərdən biridə mobil telefonların, kompüterlərin, internetin kəşfidir.

Mobil telefonlar daha yığcam olduğuna görə digər elektron vasitələr arasında ən çox istifadə olunandır. İstər telefonlar, istərsə də kompüterlər vasitəsilə internet şəbəkəsinə qoşulmaq mümkündür. İnternetin özünün əsas media vasitələri vardır ki, buraya imeyl, Feysbuk, Yutub, Tvitter, Snapçat, veb-səhifələr və.s aid etmək olar.

İngilis dilli mətbuatın funksiyaları

Mətbuatın bir çox funksiyaları vardır ki, onlardan ən əsası məlumatlandırıcı funksiyadır. Növbəti bir funksiya isə əyləndirici funksiyasıdır. Mətbuatın ən vacib funksiyası isə insanları bilikləndirmək, maarifləndirməkdir. Mətbuat insanların dünyagörüşlərini artırmağa kömək edir, onlara yeni bir şey öyrətmək üçün ən vacib vasitədir.

Məqalənin elmi nəticəsi: Məqalə göstərir ki, ingilisdilli mətbuat dili zamanla sosial, texnoloji və kommunikativ dəyişikliklərə uyğun inkişaf etmişdir. Qəzet dili təkcə informasiyanı ötürmək yox, həm də oxucuya təsir etmək funksiyası daşıyır. Müxtəlif janrlar və dil strukturları bu funksiyanı dəstəkləyir. Müasir qəzet dili həm neytral, həm də emosionallıq daşıya bilər.

Məqalənin tətbiqi əhəmiyyəti: Bu araşdırma jurnalistika, dilçilik və ünsiyyət sahələrində çalışanlar üçün faydalıdır. O, qəzetlərin dil strukturunu, funksiyasını və üslub xüsusiyyətlərini anlamağa kömək edir. Eyni zamanda, mətbuat dili vasitəsilə ictimai rəyin necə formalaşdığını göstərir ki, bu da media təhsili və tənqidi oxu bacarıqları üçün vacibdir.

Məqalənin elmi yeniliyi: Məqalə ingilisdilli mətbuatın üslub xüsusiyyətlərini tarixi inkişaf kontekstində təhlil edir. O həm funksional üslub növlərinin qarşılıqlı əlaqəsini, həm də qəzet dilinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini detallı şəkildə təqdim edir. Mair, Crystal, Davy, Cotter kimi tədqiqatçıların yanaşmaları ilə bu sahəyə yeni baxışlar gətirilir.

Məqalənin strukturu: Məqalə xülasə, əsas hissə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Ədəbiyyat

1. Hajiyeva, A. English Stylistics / A.Hajiyeva. B. Science and Education – 2015, – 172 s.
2. Ehn, P., & Kyng, M: Mocking-it-up or hands-on the future. – 1991, – 170-171s.
3. Gaziyeva, M.Y. This is Great Britain B.Science and Education / M.Y.Gaziyeva, K.A.Jafarova, S.S.Zeynalova. – 2016, – 223 s.
4. Rodney, H.J. Language and media / H.J. Rodney, S.Jaworska, E.Aslan – 2021, – 129-130 s.

Elektron qəzetlər

1. <http://www.ft.com>
2. <http://www.theguardian.com>
3. <http://www.bbc.com>
4. <http://www.thesun.co.uk>
5. <http://www.dailymail.co.uk>
6. <http://www.thetimes.co.uk>

J.S.Ismayilova

General Information about the English-Language Press

Summary

The English-language press is an essential part of media communication and has undergone significant development over the centuries. Emerging in the 17th century, it has evolved into a crucial element of social and political discourse. The development of press style has been deeply intertwined with the technological advancements of the times, from the invention of the printing press to the use of

telegraphs and photography in reporting. The 19th century saw the formation of independent newspaper systems, and the rise of daily newspapers marked a shift in public access to information. Today, newspapers continue to play a vital role in shaping public opinion and reflecting societal changes, with each publication developing its unique linguistic style.

Key words: *journalistic style, newspaper language, information, communication, press*

Дж.С.Исмаилова

Общая информация об англоязычной прессе

Резюме

Англоязычная пресса является важной частью медиакоммуникации и претерпела значительное развитие за века. Она появилась в XVII веке и стала важным элементом общественных и политических дискуссий. Развитие стиля прессы было тесно связано с технологическими достижениями своего времени, начиная от изобретения печатного станка и заканчивая использованием телеграфов и фотографии в репортажах. В XIX веке сформировалась независимая система газет, а появление ежедневных газет означало изменение в доступе общественности к информации. Сегодня газеты продолжают играть важную роль в формировании общественного мнения и отражении изменений в обществе, каждая газета развивает свой уникальный языковой стиль.

Ключевые слова: *публицистический стиль, язык газет, информация, коммуникация, пресса*

Rəyçi: *filol.f.d. S.E.Quliyeva*

Redaksiyaya daxil olub: 22.04.2025